

İsrail'in Silahlanmasında ABD'nin Rolü ve ABD-İsrail Stratejik İlişkisinin Başlaması (1956-1973)

The Role of the U.S. in the Armanent of Israel and beginning of the U.S.-Israel Strategic Relationship (1956-1973)

*Ferhat PİRİNÇÇİ**

Özet

Orta Doğu Soğuk Savaş döneminde dört büyük savaşa ve çok sayıda düşük yoğunluklu çatışmaya sahne olmuştur. Yaşanan savaşlar dikkate alındığında, bu savaşların en önemli aktörlerinden birisi şüphesiz İsrail'dir. 1956'daki Süveyş Savaşı'na kadar Orta Doğu ülkeleri içinde silah kaynaklarını en fazla çeşitlendiren ülke olan İsrail, buna rağmen sürekli olarak ABD ile kalıcı bir silah ilişkisi kurmaya çalışmıştır. ABD ise Orta Doğu'daki çıkarlarını tehlikeye atmamak için ilk dönemlerde İsrail'in temel silah tedarikçisi olmamaya çalışmıştır. Ancak Washington'un bu politikası 1960'lı yıllarla beraber değişmiş ve ABD silahlanma açısından İsrail'in üstünlüğünü gözetilen bir politika izlemeye başlamıştır. Bu bağlamda çalışma, ABD'nin İsrail'e yönelik silah politikasındaki değişimi ve İsrail'in silahlanmasında ABD'nin rolünü, nedenleri ve sonuçlarıyla beraber analiz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: ABD-İsrail İlişkileri, ABD'den İsrail'e Silah Transferleri, İsrail'in Silahlanması

Abstract

The Middle East witnessed four wars and several low intensity conflicts in the Cold War era. When the wars considered Israel was among one of the most important actors. Even though Israel was able to buy basic weapons systems from different sources till the Suez War, it still tried to establish a permanent and stable arms relation with the U.S. to gain military superiority as well as political power in the region. On the other hand, the U.S. has refrained from not to be Israel's sole arms supplier in order not to risk its regional interests. But Washington's arms transfer policy has changed with the 1960s and the U.S. started to pursue Israel's military superiority in the Middle East. In this context the study analyzes the transformation of the U.S.'s arms transfer policy towards Israel and the role of the U.S. on Israel's armament with its causes and consequences.

Keywords: U.S.-Israel Relations, U.S. Arms Transfers to Israel, Israeli Armament

* Dr., Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü - Bursa

Giriş

İsrail, Süveyş Savaşı'na kadar Orta Doğu ülkeleri içinde silah kaynaklarını en fazla çeşitlendiren ülke olmuştur. Bu dönemdeki silah alımları, İsrail'in Avrupa ülkelerinde bulunan resmi ve gayri resmi kanalları sayesinde gerçekleşmiştir. Bununla beraber, İsrail'in gelişmiş silah sistemlerini tek bir kaynaktan alma girişimleri 1950'li yıllara kadar başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu konuda en önemli gelişme, İsrail ile Fransa arasında 1950'li yılların başından itibaren giderek gelişen silah ticaretidir.

Süveyş Savaşı'na kadar İsrail, Fransa'nın haricinde 1951'de Kanada'dan beş eğitim uçağı, 1952'de, İtalya'dan 30 Spitfire savaş uçağı, 1954'te Hollanda'dan 41 eğitim uçağı, 1952-1953'te İsveç'ten 25 Mustang savaş uçağı ve 1955'e kadar İngiltere'den 10'u eğitim amaçlı toplam 45 uçak almıştı. İsrail'in bu dönemde yukarıdaki ülkelerden aldığı savaş uçağı sayısı 90; tank sayısı ise 25'ti. Fransa'nın bu dönemde İsrail'e sattığı silahlar ise, söz konusu ülkelerin toplam satışlarının oldukça üstündeydi. Nitekim Süveyş Savaşı'na kadar İsrail Fransa'dan 390 Sherman ve AMX-13 tipi tank ile 138 savaş uçağı almıştı.¹

Süveyş Savaşı'ndan sonra Fransa ile olan silah ilişkisini devam ettiren İsrail, bir yandan ortaya çıkan askeri üstünlüğünü Fransız silahlarıyla korumaya çalışırken diğer yandan yeni silah kaynakları bulmak için çalışmalar yapmaktaydı. "*Arap devletlerinin, sadakatlerini, Doğu ve Batı blokları arasında bölüştürerek her halükarda silah tedarik edebildiklerini*" iddia eden İsrail'e göre bu durum, kendi güvenlikleri açısından büyük bir tehdit oluşturmaktaydı.² Bu nedenle oluşabilecek stratejik açığın giderilmesi için, özellikle ABD nezdinde girişimlerde bulunulmuştu. Zira İsrail'e göre ABD ile kurulacak olan silah ilişkisi sadece askeri alanda değil; siyasi alanda da İsrail'e önemli bir destek sağlayacaktı. İsrail bu girişimleri sonucunda özellikle 1967'deki Altı Gün Savaşı'ndan sonra ABD ile güçlü bir silah ilişkisi kurmuştur. ABD, bu dönemden sonra İsrail'in silahlanmasında en önemli ülke haline gelmiştir. Çalışmada, İsrail'in ABD'den silah alma girişimleri ve Amerikan silah politikasındaki dönüşüm, nedenleri ve sonuçlarıyla birlikte ortaya konarak analiz edilmektedir. Çalışmanın 1956 yılından sonraki dönemi ele alması ise Süveyş Savaşı'ndan sonra Orta Doğu'daki İngiliz-Fransız etkisinin yerini Amerikan etkisine bırakması ile ilişkilidir. Zira bu iki gücün bölgedeki etkisinin düşüşe geçtiğini gören İsrail, hem silahlanma alanında hem de siyasi alanda Amerikan desteğini alabilmek için özellikle 1956'dan sonra girişimlerini artırmıştır. Çalışmanın konusunun 1973 yılıyla sınırlandırılması ise büyük ölçüde bu tarihte ABD ile İsrail arasındaki stratejik ittifak oluşturma sürecinin tamamlanmış olmasıyla ilişkilidir. Nitekim 1973'ten günümüze kadar olan süreç dikkate alındığında, ABD-İsrail ilişkilerinin ekseninde herhangi bir değişiklik olmadığı; ilişkinin 1960'lı yılların sonunda kurulan formatının hâlâ geçerliliğini koruduğu görülmektedir.

I. İsrail'in ABD'den Silah ve Güvenlik Garantisi Arayışları

İsrail, 1948-1949 Savaşı'ndan beri sadece bir ülkeden temel ve gelişmiş silah sistemleri almak ve mümkünse bir güvenlik garantisi sağlayacak şekilde stratejik ittifak geliştirmek istemekteydi. Özellikle Mısır-Çekoslovak silah anlaşmasından sonra ABD'den

¹ SIPRI Arms Transfers Database, **Israel: Transfers of major conventional weapons: sorted by supplier. Deals with deliveries or orders made for year range 1950 to 1956**, 14 May 2008.

² Peter L. Hahn, **Caught in the Middle East: U.S. Policy Toward the Arab-Israeli Conflict, 1945-1961**, North Carolina, 2004, s. 230.

güvenlik garantisi ve silah arayışlarını arttıran³ İsrail, Washington'un bölgesel dengeleri sarsmamak için olumsuz yanıt vermesinin ardından Fransa'ya yönelmiş ve Fransa ile İsrail arasında 1950'li yıllarda silahlanmaya dayalı bir stratejik ittifak gerçekleştirilmişti. Bununla beraber İsrail, ABD'den gelişmiş silah sistemleri almak için girişimlerini sürdürmüştür. Örneğin, Mısır'ın 1955'te Çekoslovakya'dan geniş kapsamlı silah alımı üzerine Kahire'yi dengelemek için 1955 yılının Ekim ayında ABD'den 48 F-86 savaş uçağı ve 60 Patton tipi tankın da dâhil olduğu kapsamlı bir silah paketi talebinde bulunmuştur. ABD'nin İsrail'in bu silah taleplerine ilişkin tavrı ise Dışişleri Bakanı Dulles'in ifadesiyle şu şekildeydi⁴:

“ABD için, İsrail ile Arap ülkeleri arasında bir silahlanma yarışına destek vermek, anlamsızdır. Burada en iyi davranış biçimi, Mısır ile Sovyet Bloğu arasında gerçekleşen silah anlaşmasının ‘tek seferlik bir ilişki’ olduğunu varsaymak ve İsrail’in silah taleplerine olumsuz yanıt vermektir. İsrail’i desteklersek her halükarda kaybederiz.”

Buna rağmen ABD'den silah arayışlarını sürdüren İsrail, 1956 Martında yine kapsamlı silah taleplerinde bulunmuş ve bu talepler de reddedilmişti. Bu noktada ABD'nin İsrail'den gelen bu talebe olumsuz yanıt vermesi, Washington'un Orta Doğu'ya yönelik politikasıyla ilişkili olduğu kadar, uluslararası ve bölgesel güvenlik durumuyla da yakından ilişkiliydi. Yine Dışişleri Bakanı Dulles'in sözleri, bu durumu açıklamaktaydı⁵:

“Sovyetlerin Araplara silah sevk etmesiyle oluşan olumsuz durumun, İsrail'e silah sevk etmemizle çözüleceğini düşünmüyoruz çünkü İsrail'e Amerikan silah satışı Arapları kızdırabilir ve Arap petrolünün kesilmesiyle sonuçlanabilir. Bu, Avrupa'yi ekonomik olarak önemli ölçüde zayıflatır ... ve Avrupa, ekonomik yaşamını sürdürebilmek ve petrol ithal edebilmek için Sovyetler Birliği'ne başvurabilir. Böylece İsrail'i kurtarmış oluruz ama Avrupa'yi kaybederiz.”

Bununla beraber yukarıdaki açıklamalardan, ABD'nin İsrail'e hiçbir şekilde silah satmadığı anlamı çıkarılmamalıdır. Nitekim ABD kuruluşundan, ilk gelişmiş silah sistemlerini sattığı 1962 yılına kadar İsrail'e silah satışında bulunmuştu. Ancak aşağıdaki tablodan da görüldüğü gibi bu satışlar, savunma veya eğitim amaçlı silahları kapsamaktaydı. Ayrıca 1962 yılına İsrail'e satılan silahların hiçbirisi doğrudan üretim bandından gelen yeni silahlar değildi.

Tablo-1: ABD'den İsrail'e Silah Satışları (1949-1961)

Silah Türü	Niteliği	Sayı	Satış Yılı
PT-17 Kaydet T-6 Texan	Eğitim Uçağı	51+11	1949
T-35 Buckaroo	Eğitim Uçağı	5	1951
T-6 Texan	Eğitim Uçağı	38	1952
PA-18/L-18/L-21	Hafif Uçak	70	1953
PBY-5A Catalina	Deniz Devriye Uçağı	2	1953
S-55/H-19 Chickasaw	Helikopter	6	1956
Hiller-12/OH-23 Raven	Helikopter	2	1958
S-58/UH-34	Helikopter	7	1959

³ David Rodman, **Arms Transfer to Israel: The Strategic Logic Behind American Military Assistance**, Sussex, 2007, s. 11.

⁴ Abraham Ben-Zvi, **John F. Kennedy and the Politics of Arms Sales to Israel**, London, 2002, s. 11.

⁵ A.g.e., s. 12.

Kaynak: SIPRI Arms Transfers Database, **Israel: Transfers of major conventional weapons from the U.S. Deals with orders made for year range 1949-1961**, 11 October 2008.

Örnek vermek gerekirse ABD resmi olarak ilk defa 1949'da yaptığı anlaşma doğrultusunda İsrail'e 62 adet eğitim uçağı satmıştı. 1950'li yıllar boyunca İsrail'e toplam 115 eğitim amaçlı ve hafif uçaklardan satan ABD aynı dönemde 15 adet de helikopter satışında bulunmuştu. Ancak İsrail'in ABD'den beklentileri, Washington'un verdiği eski ve caydırıcı gücü olmayan silahlardan daha fazlasıydı. Nitekim İsrail Başbakanı David Ben-Gurion, 1957 yılının Ekim ayında ABD'den beklentilerini “*Amerikan silahları, İsrail'in güvenliğine yönelik resmi Amerikan garantörlüğü ve NATO'nun sorumluluk alanının Orta Doğu'yu (İsrail'i) kapsayacak şekilde genişletilmesi*” şeklinde açıklamaktaydı.⁶ Bu beklentilerine olumlu bir yanıt almayan İsrail'in bölgesel denklemdeki pozisyonu, ABD'nin silah politikasının zamanla değişmesine neden olmuştur. Bu bağlamda Mısır ve Suriye tarafından 1958'de Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin (BAC) kurulmasının ardından, aynı yıl Irak'ta yaşanan darbe ile Bağdat'ın Batı yönlendirmesinden çıkması da bu değişimde rol oynamıştır.

Özellikle Ürdün'de çıkan karışıklıkların ardından Kral Hüseyin yönetiminin ayakta kalmasını sağlamak için 1958 yılının Temmuz ayında yapılan müdahale, İsrail'e yönelik algılamının değişmesinde tetikleyici bir rol oynamıştır. Zira İsrail, o dönemde ABD ile iyi ilişkileri olmasına rağmen hava sahasını İngiliz ve Amerikan uçaklarına kapatan Suudi Arabistan'ın yerine, hava sahasını bu uçaklara açarak bir şekilde Kral Hüseyin yönetiminin ayakta kalmasına yardımcı olmuştu.⁷ Buna karşılık, Amerikan yönetimi de İsrail'in talep ettiği silah paketinde yer alan 100 adet 106 milimetrelik top satışına izin vermişti. Bunun haricinde ABD, İsrail'in tank taleplerinin İngiltere tarafından karşılanmasına yönelik aracılık yapmış ve Londra yönetiminin İsrail'e Centurion tipi tankları satmasını sağlamıştır.⁸ ABD'de İsrail'e yönelik değişmeye başlayan algılama, 1958 yılının Ağustos ayında Ulusal Güvenlik Konseyi'nin hazırladığı raporda da göze çarpmaktaydı. Ulusal Güvenlik Konseyi Planlama Kurulu tarafından hazırlanan raporda, ABD “*eğer radikal Arap milliyetçiliği ile mücadele etmek ve Basra Körfezi petrolünü elinde tutmak istiyorsa mantıksal bir sonuç olarak Yakın Doğu'da tek güçlü Batı yanlısı ülke olan İsrail'i desteklemelidir*” ifadesi bulunmaktaydı.⁹ Ancak buna rağmen ABD, o dönemde İsrail'in tek silah tedarikçisi olmama politikasını bir süre daha devam ettirecektir. Örneğin Irak'taki rejim değişikliğinin ardından tehdit algılamaları artan İsrail, Irak'taki darbenin hemen ardından ABD'ye denizaltı ve tankların da dâhil olduğu bir silah paketi için başvurmuştu. ABD ise bu tür kapsamlı silahları satarak İsrail'in temel silah tedarikçisi haline gelemeyeceğini belirterek bu talebi reddetmişti. Bununla beraber, ABD değişmeye başlayan algılama çerçevesinde İsrail'in bu silahları almak için İngiltere ve Fransa'ya yönelmesini önermiş ve İsrail Dışişleri Bakanı Golda Meir'in Washington ziyareti esnasında İsrail'in, İngiltere, Fransa, İsviçre ve İtalya gibi ülkelerden gelişmiş silah sistemleri almak için ABD tarafından kendisine verilen sivil yardımları da kullanabileceği bildirilmiştir.¹⁰

⁶ Douglas Little, “The Making of a Special Relationship: The United States and Israel, 1957-68”, **International Journal of Middle East Studies**, Vol. 25, No. 4, November 1993, s. 565.

⁷ Ben-Zvi, **John F. Kennedy...**, a.g.e., ss. 13-14.

⁸ Rodman, a.g.e., , ss. 13-14; Little, a.g.m., s. 566; Amerikan yönetimi, tank satışında İsrail lehine aracılık etmekle beraber, İngiltere'nin İsrail'e denizaltı satışına engel olmuştu.

⁹ Ben-Zvi, **John F. Kennedy...**, , a.g.e., s. 15.

¹⁰ Herbert Druks, **The Uncertain Friendship: The U.S. and Israel from Roosevelt to Kennedy**, New York, 2000, s. 203; ABD 1949-1958 döneminde İsrail'e resmi olarak 600 milyon dolar yardımda bulunurken, 1957'de 50 milyon dolar olan yardım miktarını yaşanan bölgesel gelişmelerin ardından 1958'de 85 milyon doların üstüne

Bunun üzerine İsrail elde edebileceği silahları almak için yine Avrupa pazarına yönelmiştir. İsrail'in 1960'ların ilk yarısına kadar temel tedarikçileri, hava kuvvetleri açısından Fransa; kara kuvvetleri bakımından ise İngiltere olmuştur. Fransa'dan Süveyş krizi esnasında ve sonrasında aldığı Mystere tipi savaş uçaklarına ilave olarak hava kuvvetlerini geliştirmek için Vatour ve Super Mystere tipi savaş uçaklarını alan İsrail, 1961'de aldığı gelişmiş Mirage tipi savaş uçaklarıyla hava gücünü zenginleştirmiştir. İngiltere'den ise hem ABD'nin girişimleri hem de Ürdün krizinde oynadığı rol nedeniyle Centurion tipi tankları satın almakta zorlanmayan İsrail, 1958 yılından 1963 yılına kadar İngiltere'den partiler halinde 400'e yakın Centurion tipi tank satın almıştır.¹¹

İsrail bir yandan Fransız uçakları ve İngiliz tanklarıyla silah çeşitliliğini ve sayısını geliştirirken, öte yandan ABD'den gelişmiş silah ve güvenlik garantisi taleplerine devam etmekteydi. Bu bağlamda İsrail'in ABD'den öncelikle almak istediği silahlar arasında, son model 100 savaş uçağı, 500 tank, 300 zırhlı araç, 60 obüs, 250 top ve 600 Sidewinder ve Hawk tipi füzenin yanı sıra iki küçük denizaltı ve çeşitli elektronik teçhizat bulunmaktaydı.¹² Ben-Gurion, 10 Mart 1960'ta Amerikan Başkanı Eisenhower ile görüşmesinde “*donanımlı bir İsrail ordusunun bölgedeki Sovyet yayılmacılığının önlenmesinde hayati bir rol oynayabileceğini*”¹³ ifade ederek, İsrail'in ihtiyaç duyduğu silahların listesini ABD'ye iletmıştır. ABD ise sadece 10 milyon dolar tutarındaki radar sistemlerinin satışına izin verilebileceğini belirterek, sipariş listesindeki diğer silahların satışını reddetmiştir.¹⁴ Ancak, savaş uçakları ve tanklar açısından ciddi alımlar yapsa da SSCB'nin Mısır, Suriye ve Irak'ı gelişmiş sistemlerle silahlandırmaya devam etmesinin, İsrail için stratejik kaygılar yarattığını belirtmek gerekir. Bu noktada İsrail, özellikle Hawk füzelerinin alımına önem vermekteydi. Hawk füzelerinin satışının reddedilmesinin ardından Ben-Gurion'un açıklaması, füzelerin İsrail açısından önemine işaret etmektedir¹⁵:

“İsrail'in savunması, ağırlıklı olarak üç-dört üste faaliyet gösteren savaş uçaklarına dayanmaktayken BAC, 27'den fazla hava üssüne sahip... Uçaksavar füze korumasının olmadığı bir durumda herhangi bir saldırı, (İsrail) hava üslerini işlevsiz kılar ve bu, bütün savunma kapasitemizi tehlikeye atar. Coğrafi derinliğin olmadığı bir ortamda hiç kimse sadece savaş uçaklarına dayalı bir savunma yapamaz. Radar sistemleri İsrail'in uyarı sistemlerini güçlendirir ancak herhangi bir koruma sağlamaz. Alçaktan uçan uçaklara karşı yerel hava savunması yapan Hawk füzeleri ise hava saldırılarına karşı tek etkili ve güvenilir savunma kalkanıdır.”

Dolayısıyla İsrail, algıladığı tehdidi en azından kısa vadede önleyebilmek için Ben-Gurion'un ifadesiyle savunma karakteri daha ağır basan radar sistemlerini değil; savunma karakterinin yanı sıra caydırıcı ve prestij özelliği de bulunan Hawk füzelerini alabilmek için çabalarını yoğunlaştıracaktır.

çıkarmıştır. Bkz. Clyde R. Mark, **Israel: U.S. Foreign Assistance**, Congressional Research Service (CRS), 26 April 2005, ss. 13-14.

¹¹ İsrail'in Centurion tipi tank alımları, 1958'de 30 adet, 1960'ta 60 adet, 1962'de 45 adet ve 1963'te 250 adet şeklinde gerçekleşmiş ve teslimatlar 1967 yılına kadar tamamlanmıştır. Bkz. SIPRI Arms Transfers Database, **Israel: Transfers of major conventional weapons: sorted by supplier. Deals with deliveries or orders made for year range 1957 to 1967**, 14 May 2008.

¹² Druks, a.g.e., s. 205.

¹³ Little, a.g.m., s. 567.

¹⁴ A.g.m.

¹⁵ Druks, a.g.e., ss. 204-207.

II. ABD'nin İsrail'e Doğrudan Silah Satışlarının Başlaması

ABD'nin 1962'de İsrail'e Hawk füzelerini satmaya karar vermesi, Orta Doğu'nun silahlanma tarihinde yeni bir dönemin başlamasına neden olmuştur. Nitekim, Hawk füzeleriyle başlayan silah satışları, artarak devam edecek ve 1967 Savaşı'ndan sonra ABD İsrail'in temel silah tedarikçisi haline gelecektir.¹⁶ Böylece ABD, Sovyetler Birliği ile birlikte Orta Doğu'nun silahlanmasına en fazla katkı yapan aktörlerden birisi olacaktır. Orta Doğu'da silahlanmanın getireceği dengesizlikleri, *silah ambargoları*, *Üçlü Deklarasyon mekanizması* ve *silah taleplerinin reddi* gibi araçlarla önlemek isteyen ABD'nin İsrail'e yönelik silah politikasındaki değişikliğin nedenlerini irdelemek gerekir. Bu noktada öncelikle bu silah satışının rakamsal olarak Orta Doğu'nun silahlanması açısından oldukça küçük kaldığını belirtmek gerekir. Nitekim, yapılan anlaşma kapsamında öncelikle altı Hawk bataryasının konuşlandırılması ve aktif hale getirilmesi öngörülen bu paketin toplam tutarı 23 milyon dolarken¹⁷ Sovyetler Birliği'nin o dönemde bölge ülkelerine yaptığı silah satışı yılda ortalama 104 milyon civarındaydı.

Anlaşmanın önemi, tutarından ve kapsamından çok daha anlamlıydı. Zira daha önce açık bir şekilde İsrail'in tedarikçisi olmak istemeyen ABD, bu kez doğrudan yüksek teknolojiye sahip bir gelişmiş silah satışında bulunmaktaydı. Böylece, silah transferi aracılığıyla iki ülke arasındaki ilişkide yeni bir boyuta gelinmişti. ABD, bu satış kararını Sovyetlerin Mısır'a Mig-21 ve TU-16 tipi savaş ve bombardıman uçaklarını satmasından sonra almıştı ve ABD'ye göre, Moskova'nın silah satışları ile birlikte Orta Doğu'daki stratejik denge, sadece İsrail'in değil, ABD'nin de aleyhine dönmeye başlamıştı.¹⁸ Örnek olarak, önceleri Sovyet etkisini İran-İrak hattında (kuzey kuşağı) durdurmak isteyen Amerikan yönetiminin bu çabaları, Moskova'nın Kahire ve Şam aracılığıyla bölge politikalarına müdahil olması ve Irak'taki rejim değişikliğiyle boşa çıkmıştı. 1960'lara gelindiğinde Orta Doğu'da 1950'lerden oldukça farklı bir tablo vardı. Bölgedeki Batı nüfuzu giderek azalırken, Sovyet etkisi Irak ve Yemen'le birlikte artmaktaydı. ABD ile iyi ilişkiler içinde olan Suudi Arabistan, Ürdün ve Lübnan gibi ülkeler ise Sovyet destekli ülkeler karşısında zor durumdaydı. Dolayısıyla ABD, bu satışla birlikte sadece İsrail'in bölgedeki pozisyonunu değil; aynı zamanda Sovyetlere karşı kendi pozisyonunu da dengelemeyi amaçlamıştı.¹⁹

ABD'nin, 1949'dan beri İsrail'e temel silah sistemleri satmak istememesinin altında yatan neden, büyük ölçüde Arap ülkelerinden gelecek tepkilerden çekinmesiydi. Bu nedenle sadece kendisine İsrail tarafından doğrudan yapılan silah siparişlerini reddetmemiş; aynı zamanda zaman zaman Üçlü Deklarasyon çerçevesinde İsrail'in gelişmiş silahları almasını engellemişti. Ayrıca, Eisenhower yönetiminin sona ermesinin ardından başa geçen John F. Kennedy yönetimi, genel anlamda Bağlantısız Ülkelerle özelde ise Mısır ve Yemen gibi bölge ülkeleriyle yeni ilişkiler geliştirmeye başlamıştı. Örneğin, Batı karşıtı söylemlerini yumuşatması, balistik füze üretme faaliyetlerini sonlandırması ve İsrail'le sorunlarını

¹⁶ ABD'den İsrail'e satılan silah türleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. SIPRI, Arms Transfers Database, <http://www.sipri.org/databases/armstransfers>

¹⁷ SIPRI Arms Transfers Database, **Israel: Transfers of major conventional weapons: sorted by supplier. Deals with deliveries or orders made for year range 1960 to 1968**, 14 May 2008.

¹⁸ John P. Miglietta, **American Alliance Policy in the Middle East, 1945-1992: Iran, Israel, and Saudi Arabia**, Maryland, 2002, s. 131.

¹⁹ Cathy Tackney, "Dealing Arms in the Middle East. Part II: Israel and Egypt Since 1968", **MERIP Reports**, No. 9. May - June 1972, s. 20.

dondurması karşılığında Mısır'a P.L. 480²⁰ çerçevesinde 110 milyon dolarlık buğday yardımı yapmaya başlayan ABD, aynı zamanda Mısır'ın beş yıllık kalkınma planına 500 milyon dolara kadar teknik yardım verebileceğini açıklamış ve Yemen'deki yeni yönetimi tanımıştı.²¹ Bu bağlamda Hawk füzeleri, daha ziyade savunma amaçlı olarak değerlendirildiğinden, bütün Arap ülkeleriyle ilişkilerin iyileştirildiği bir dönemde yapılacak bir satışın Arap ülkelerinde büyük bir tepki oluşturmayacağı düşünülmüştü.

ABD, bu satış ve ardından kuracağı ilişkilerle İsrail'in bölgedeki politikalarında etkili olma amacını da taşımaktaydı. Kennedy ile beraber Filistin sorununa yönelik yeni açılımlar yapan ABD, o dönemde *Johnson Planı* adı altında yeni bir barış girişiminde bulunmuştu. Özellikle Filistinli mülteciler sorununun çözülmesi, Planın başarısı açısından önemliydi. Bu doğrultuda Hawk satışı, İsrail'e Planı kabul ettirebilmek için bir araç olarak düşünülmekteydi. Zira, bir yandan İsrail'in silah ihtiyacını doğrudan gidererek Tel Aviv'i bölgesel politikalarda istediği yönde etkilemek isteyen ABD, genel anlamda güvenlik kaygılarının ortadan kalkmasıyla, İsrail'in bölgedeki barış girişimlerinde ödün verebileceğini düşünmekteydi. Nitekim Kennedy'nin özel temsilcisi Myer Feldman, İsrail'e 18 Ağustos 1962'de yaptığı ziyarette, Hawk füzelerinin satışına karşılık, birinci koşul olarak İsrail'in Johnson Planını kabul etmesini istemekteydi.²² Bunun yanı sıra İsrail'in nükleer silah üretme faaliyetlerinde bulunduğu iddiası da, ABD'nin bu politika değişikliğinde etkili olmuştu.

İsrail'in nükleer faaliyetleri, Eisenhower döneminin son yıllarında yapılan Hawk füzesi taleplerinde de gündeme gelmiş ve Amerikan yönetimi, İsrail'in Dimona'daki nükleer santralinde nükleer silah üretme faaliyetlerine yönelik kaygılarını dile getirmişti. Hatta Amerikan yönetimi, İsrail'in "*bir nükleer silah üretme planının olmadığını hiçbir çekince koymadan deklare etmesini*"²³ talep etmişti. Konu, Kennedy ile Ben-Gurion arasında 1961 yılının Mayıs ayında yapılan görüşmede de gündeme gelmiş ve Ben-Gurion, "*nükleer reaktörün sadece İsrail'in ucuz enerji ihtiyacını karşılamak için kullanılacağını*"²⁴ söylemişti. Ancak özel görüşmelerdeki bu açıklamalardan tam olarak tatmin olmayan Amerikan yönetimi, Feldman'ın İsrail'e yaptığı ziyarette, Johnson Planının kabulünün yanı sıra ikinci koşul olarak "*İsrail'in nükleer silah üretip üretmediğinin anlaşılması için Amerikalı uzmanların Dimona'daki nükleer santrali ziyaret edip denetimler yapmasını*" talep etmiştir.²⁵ Bu taleplerin gerçekleşmesinin haricinde, ABD aslında İsrail'in stratejik kaygılarını konvansiyonel silahlarla gidererek İsrail'in nükleer silah programından vazgeçmesini sağlama düşüncesindeydi. Son olarak, ABD'nin bu satış kararında iç politik gelişmelerin ve özellikle yıllardır süren İsrail yanlısı lobinin baskısının da etkisi olduğu açıktı.²⁶

ABD-İsrail arasındaki silah ilişkisi, Kennedy suikastının ardından başa geçen Lyndon B. Johnson döneminde artarak devam etmiştir. 1965'e gelindiğinde ABD bu kez Hawk gibi

²⁰ P.L. 480 (Public Law 480) ABD'nin 1954'te yürürlüğe soktuğu ve "Gıda Karşılığı Barış" olarak da adlandırılan Gıda Yardım Programıdır. Bu yasa çerçevesinde ABD denizaşırı bölgelerdeki ülkelere Amerikan doları yerine yerel kur üzerinden uzun vadeli kredilerle Gıda satışı yapmaktaydı. Böylece hem ABD'deki yerli üreticinin elindeki stok eritilmekte hem de alıcı ülkelerle farklı bir ilişki kanalı kurulmaktaydı. Ayrıntılı bilgi için bkz. Federation of American Scientists (FAS), **Public Law 480, Food For Progress and Section 416(b)**, <http://www.fas.usda.gov/excredits/FoodAid/Title%201/pl480ofst.html>, (e.t. 23.10.2010)

²¹ Abraham Ben-Zvi, **Lyndon B. Johnson and the Politics of Arms Sales to Israel: In the Shadow of the Hawk**, London, 2004, s. 27; Hahn, a.g.e., s. 270.

²² Little, a.g.m., s. 568.

²³ A.g.m., s. 567.

²⁴ A.g.m., s. 567.

²⁵ A.g.m., s. 568-569; Rodman, a.g.e., s. 15.

²⁶ Miglietta, a.g.e., s. 132.

savunma karakterli bir silah sistemini değil; saldırı yönü ağır basan M-48 Patton tipi tankları İsrail'e satmıştır. 29 Temmuz 1965'te resmîyet kazanan anlaşmaya göre ABD, İsrail'e 210 adet M-48 tipi Patton tipi tankın yanı sıra bu tanklarda kullanılan standart 90 mm'lik topların yerine kullanılmak üzere 105 mm'lik toplar, yedek parçalar ve mühimmat satmaktaydı. Bu noktada İsrail'in tank talebinin, aslında ilk olarak Kennedy döneminde yapıldığını belirtmek gerekir. Buna göre İsrail, 300'ü bir yıl içinde 200'ü ise sonraki iki-üç yıl içinde olmak üzere toplam 500 tanka ihtiyaç duyduğunu belirten talebini ilk olarak 1963 yılının Kasım ayında yapmıştı. ABD ise İsrail'in silah çeşitliliğini ve sayısını güçlendirmek için tanklara duyduğu ihtiyacı kabul etmekle beraber, ilk dönemlerde bu siparişi doğrudan karşılama konusunda bazı çekincelere sahipti. ABD'nin sahip olduğu çekinceler, Orta Doğu'ya yönelik geleneksel Amerikan silah politikasının dışına çıkılacak olmasından, tank satışına Arap ülkelerinden gelecek tepkilerden ve özellikle İsrail'in nükleer araştırma programları ile karadan karaya füze (SSM- surface-to-surface missile) geliştirme faaliyetlerinden kaynaklanmaktaydı. Zira, İsrail'in yürüttüğü nükleer programla, nükleer silah sahibi olmaya çalıştığından şüphelenen ABD, İsrail'in aynı zamanda uzun menzilli SSM geliştirme faaliyetlerinin de bununla ilişkili olduğunu düşünmekteydi. Nitekim, geliştirme ve üretim aşamaları oldukça maliyetli olan SSM'lerin, konvansiyonel savaş başlığı takılarak kullanılması, ekonomik ve askeri açıdan çok da anlamlı görülmemekteydi. Bu nedenle ABD'li yetkililer, ilk talebin ardından tank satışını İsrail'in SSM ve nükleer programıyla ilişkilendirerek, İsrail'in bu programlardan açık bir şekilde vazgeçmesi karşılığında tank satışının gerçekleştirilebilirliği üzerinde durmaya başlamışlardı. Ancak İsrail'in, tank satışı ile nükleer ve SSM faaliyetlerinin bir arada değerlendirilmesine kesin bir şekilde karşı çıkması, ABD'nin bu konuda fazla ısrarcı davranmamasına neden olmuştur.²⁷

ABD, bölgesel denkleme ve iç politikasında yaşanan gelişmelerin ardından, bir yandan İsrail'e tank tedarik etmek isterken öte yandan bu satışın ortaya çıkmasıyla Arap ülkelerinden gelecek tepkilerden de çekinmekteydi. Bu nedenle ilk olarak tank satışını doğrudan yapmak yerine dolaylı yöntemlerle bu satışı gerçekleştirmeye çalıştı. ABD Başkanı Johnson ile İsrail Başbakanı Levi Eshkol arasında 1 Haziran 1964'te Washington'da gerçekleşen görüşmede, İsrail'in İngiltere'den Centurion tankları veya Federal Almanya Cumhuriyeti'nden (FAC) M-48 Patton tankları satın alabileceği ve Amerikan yönetiminin, bu satışın gerçekleşmesi için elinden gelen her türlü desteği vereceği belirtilmekteydi.²⁸ Ayrıca İsrail ordusu, cephede daha kısa sürede lojistik destek verilmesini gerektiren Centurion tankları yerine, daha otonom sayılabilecek ve Centurion tanklarından daha uzun süre yol gidip daha fazla mühimmat alabilen M-48 Patton tanklarını silah stokuna katmak istemekteydi.²⁹ Bunun yanı sıra İsrail, zaten silah ticareti içinde olduğu İngiltere'den aynı tür tankları almak yerine Amerikan üretimi Patton tipi tankları, ABD'den veya onun aracılığıyla FAC'dan alarak ABD ile silah ilişkisini siyasi zeminde geliştirmeyi amaçlamaktaydı. Bu nedenle İsrail, M-48 tanklarını doğrudan ABD'den alamayınca, dolaylı olarak Federal Almanya'dan alma alternatifini tercih etmiştir.

ABD'nin tankları FAC aracılığıyla İsrail'e satma girişimine, Bonn hükümeti tarafından ilk aşamada karşı çıkılmıştır. Zira bu kadar kapsamlı bir silah satışının ortaya çıkmasıyla, Arap ülkelerinin başta Doğu Almanya'yı tanımak şeklinde vereceği tepkilerden çekinilmekteydi. Bununla beraber gerçekleşmesi öngörülen tank satışı, aslında İsrail ile FAC arasındaki ilk silah satışı olmayacaktı. Çünkü Federal Almanya 1959'dan beri İsrail'e gizli bir

²⁷ Rodman, a.g.e., ss. 17-20.

²⁸ A.g.e., s. 21.

²⁹ Ben-Zvi, Lyndon B. Johnson..., a.g.e., ss. 45-46.

şekilde helikopter, anti-tank füzeleri ve uçak satmıştı.³⁰ Johnson-Eshkol görüşmesinin ardından FAC Başbakanı Ludwig Erhard'ın Washington ziyaretinde konunun gündeme getirilmesiyle başlatılan müzakereler sonucunda Batı Almanya'nın İsrail'e 150 M-48 tankı satması konusunda anlaşılmıştır. Anlaşmaya göre ABD, FAC'ın İsrail'e vereceği tanklarla oluşacak açığı daha gelişmiş M-48 tanklarını Batı Almanya'ya vererek kapatacak ve İsrail'e gönderilecek olan tankların daha gelişmiş atış sistemleriyle donatılmasına doğrudan yardımcı olacaktı.³¹

Ayrıca anlaşmanın en önemli unsurlarından birisi, hem anlaşmanın kendisinin hem de teslimatların büyük bir gizlilik içinde yapılacak olmasıydı. Ancak üçlü tank anlaşması, 1964 yılının Ekim ayında itibaren medya tarafından kamuoyunda ifşa edilmiş ve Batı Almanya üzerindeki tepkiler artmaya başlamıştır. Bunun üzerine Alman Başbakanı Ludwig Erhard 12 Şubat 1965'te İsrail'e yönelik silah sevkiyatının durdurulduğunu açıklamak zorunda kalmıştır. Tank anlaşmasının başlamasından, FAC'ın sevkiyatı durdurduğu 1965 yılının Şubat ayına kadar geçen dönemde Almanya'dan İsrail'e sadece 40 tank sevk edilmişti.³² Bunun üzerine İsrail, tankların geri kalanını ABD'den satın almak için girişimlerde bulunmaya başlamıştır. Ancak bu dönemde ABD'nin tank satışını doğrudan üstlenmesinden önce çözülmesi gereken bazı konular bulunmaktaydı. Bunlardan en önemlisi, şüphesiz Ürdün'ün ABD'den istediği tank ve uçaklardı.

ABD'nin Ürdün'e istenen silahları satmaması durumunda Amman'ın Sovyet pazarına yönelme ihtimali, Beyaz Saray tarafından büyük bir kayıp olarak değerlendirilmekteydi. Ürdün Kralı Hüseyin, ABD Savunma Bakanı Robert S. McNamara ile 15 Nisan 1964'te yaptığı toplantıda "*Sovyetlerle ilişkileri geliştirme bağlamında ekonomik ve ideolojik olarak cazip tekliflerin geldiğini; örneğin Sovyetlerin Mig-21 tipi savaş uçaklarını asıl fiyatının üçte ikisine satmayı önerdiğini*" belirtmiş ve Ürdün'ün "*ABD'nin dostu olarak bu dostluğu sürdürmek istediğini*" vurgulayarak silah taleplerinin karşılanıp karşılanmayacağını sormuştu.³³ ABD Ürdün'ü kaybetmek istemese de talep edilen silahların Ürdün'e verilmesi durumunda da başta İsrail'in pozisyonu olmak üzere bölgesel dengelerin değişmesi söz konusu olacaktı. Bu bağlamda Amerikan yönetimi bir "*orta yol*" bularak sorunu çözmeye çalışmıştır. Buna göre Ürdün'e talep ettiği tanklar satılacak ancak herhangi bir uçak satışında bulunulmayacaktı. Teslimatlar Ürdün'ün istediği gibi hemen yapılmayacak anlaşmanın imzalanmasının ardından birkaç yıla yayılarak gerçekleştirilecekti. Böylece Ürdün'e silah satılmasıyla Ürdün Amerikan etki alanında tutulmuş olacaktı. Öte yandan ABD, İsrail'e "*güvenliğini önemseydiğini ancak Amerikan silahlarına sahip bir Ürdün'ün, Sovyet silahlarına sahip bir Ürdün'e tercih edilmesi gerektiğini*" vurgulayacaktı. Ayrıca Ürdün'e önerilen M-48 tankları, İsrail'e satılması planlanan geliştirilmiş versiyonlar yerine, ilk üretilen tiplerden olacağından; İsrail, Ürdün karşısındaki avantajını koruyacaktı. Bu bağlamda ABD'nin vereceği M-48 tanklarına karşılık Ürdün, Sovyetlerden silah almamayı kabul etmiş ve alacağı yeni tankları Batı Şeria bölgesine yerleştirmemeyi taahhüt etmiştir.³⁴

³⁰ İlk olarak 1965'te ortaya çıkan bilgiler, Federal Almanya'nın 1959'dan beri İsrail'e 25-30 milyon dolarlık silah verdiğini göstermiştir. Bkz. Tackney, a.g.m., ss. 20-21; SIPRI Arms Transfers Database, **Israel: Transfers of major conventional weapons: sorted by supplier. Deals with deliveries or orders made for year range 1960 to 1968**, 14 May 2008.

³¹ Miglietta, a.g.e., ss. 131-132.

³² Ben-Zvi, **Lyndon B. Johnson...**, a.g.e., s. 47.

³³ A.g.e., s. 48.

³⁴ David Rodman, "Armored Breakthrough: The 1965 American Sale of Tanks to Israel", **Middle East Review of International Affairs**, Vol. 8, No. 2, June 2004, ss. 6-7.

Böylece İsrail'in tepkisini minimuma indirmeyi amaçlayan Amerikan yönetimi, İsrail'le yapılan görüşmeler sonucunda iki ülke arasında 10 Mart 1965'te kabul edilen *Karşılıklı Anlayış Memorandumu (Memorandum of Understanding)* ile de İsrail'e doğrudan tank satışına karar vermiştir. Buna göre İsrail, "Orta Doğu'da ilk nükleer silah sahibi ülke olmamayı" taahhüt ederken, ABD de İsrail'e "belirli silahları uygun kredi koşullarında satacak veya üretilmesine yardımcı olacaktı". Belgeye göre ABD, "İsrail'e en az Ürdün'e sattığı sayıda tankı doğrudan satacak ve Federal Almanya ile olan silah anlaşmasındaki tankların teslim edilememesi durumunda, teslimatın gerçekleştirilemeyen kısmını da doğrudan karşılayacaktı". Ayrıca "Ürdün, ABD'den aldığı tankları Şeria nehrinin doğu yakasında tutacak ve ABD ile İsrail arasındaki tank anlaşması, iki ülke tarafından ortak bir şekilde açıklanmayıncaya kadar gizli tutulacaktı".³⁵ İsrail, bu Memorandum çerçevesinde ilk teklifini yaptığı 19 Nisan 1965'te ABD'den Ürdün'e sattığı tanklara karşılık toplam 210 M-48 tankı ile Mısır'ın Sovyetlerden aldığı gelişmiş savaş uçaklarına karşılık 50 savaş uçağı talebinde bulunmuştur. Buna karşılık ABD, "tankları tedarik edebileceğini belirtmiş ancak İsrail'in Batı Avrupa'daki kaynaklarından savaş uçağı alabilmesi halinde İsrail'e savaş uçağı satışında bulunmayacağını" açıklamıştır.³⁶ Nihayetinde Memorandum'a dayalı silah anlaşması iki ülke arasında 29 Temmuz 1965'te imzalanarak resmîyet kazanmış ve anlaşma kapsamında 34 milyon dolarlık kredinin yanı sıra 40'ı Almanya'dan olmak üzere toplam 210 tankın teslimatı, 1965-1966 yılları arasında yapılmıştır.

Bu noktada Hawk füzelerinden sonra ABD'nin savunma yönünden ziyade saldırı yönü tartışmasız bir şekilde ağır basan M-48 Patton tanklarını İsrail'e satması, bundan sonra iki ülke arasında gerçekleşecek silah anlaşmaları düşünüldüğünde, önemli bir dönüm noktası olmuştur. Zira ABD, İsrail'e tank satışını ilk aşamada sadece tek seferlik bir eylem gibi yansıtırsa da³⁷ bunun üzerinden bir yıl geçmeden İsrail'e savaş uçağı satmasıyla, İsrail'in temel tedarikçisi haline gelmeye başlamıştır. Bu bağlamda tank satışının arkasında yatan nedenleri toparlamak gerekirse, öncelikle 1960'lı yıllarla beraber İsrail'in Batı Avrupa'daki silah kaynaklarından Fransa ve Batı Almanya'yı kaybettiği belirtilmelidir. Aynı dönemde SSCB'nin Mısır, Suriye ve Irak'ı silahlandırmaya devam etmesi, Orta Doğu'da genel anlamda ABD özelde ise İsrail açısından stratejik bir açık oluşturmaktaydı. Ayrıca ABD'nin 1960'ların başında Mısır'la olan yakınlaşmasında mesafe kat edilememesi üzerine bu politikasından vazgeçmesi, bölgesel denklemde İsrail'in lehine olmuştur. Sovyetlerden silah almaması karşılığında Ürdün'e Amerikan tanklarının satılması ise bölgesel silah dengesini ve iç politikasındaki dengeleri korumaya çalışan ABD'nin İsrail'e silah satmasında bir başka etkendi.³⁸ Son olarak, önceleri İsrail üzerinde baskı kuran ve silah satışlarını doğrudan İsrail'in SSM ve nükleer faaliyetlerinin denetlenmesine bağlayan Amerikan yönetiminin, bu konuda esnek davranmaya başladığı görülmektedir. Nitekim önceleri katı bir şekilde SSM ve nükleer faaliyetlerin denetlenmesi şartına bağlanan silah satışları; sonradan İsrail'in bölgede ilk nükleer silah sahibi olmamasına dönüşmüştür.³⁹ Bu bağlamda tank satışı ve arkasından gelecek olan silah anlaşmalarında "kendini güvende hissedecek olan İsrail'in kitle imha silahlarına yönelmeyeceği" varsayımı etkili olmuştur.

ABD'nin İsrail'e Hawk füzeleri ve M-48 tipi tankların ardından üçüncü doğrudan silah satışı olan Skyhawk tipi savaş uçaklarının 1966 başında İsrail'e satması, iki ülke arasında

³⁵ Ben-Zvi, Lyndon B. Johnson..., a.g.e., ss, 62-63.

³⁶ Little, a.g.e., s. 576.

³⁷ Ben-Zvi, Lyndon B. Johnson..., a.g.e., s. 67.

³⁸ Rodman, a.g.m., ss. 9-11.

³⁹ Ben-Zvi, Lyndon B. Johnson..., a.g.e., s. 62.

gerçekleşen silah alış verişinin taktik değil stratejik bir ilişki haline geldiğini göstermekteydi. Bu bağlamda 1965 Martında yapılan Memorandum her ne kadar ağırlıklı olarak tank satışı üzerinde durmaktaysa da Memorandum'da “İsrail'in Batı kaynaklarından belirli sayıda uçak almasını sağlayacağı; bunun gerçekleşmemesi durumunda ise kendisinin İsrail'e savaş uçağı tedarik edeceği” şeklinde genel bir ifade yer almaktaydı.⁴⁰ Aslında İsrail'in ABD'den savaş uçağı alma girişimleri 1964 yılının Mayıs ayında başlamış ve 1965 yılının Şubat ayında tankların yanı sıra savaş uçağı talebi de yenilenmişti. Bu noktada İsrail ABD'den öncelikle o dönem Amerikan silah stokundaki en gelişmiş savaş uçağı olarak bilinen *F-4 Phantom* tipi savaş uçaklarını almak istemekte; bunun gerçekleşmemesi durumunda ise ikinci önceliklerini *A-6 Intruder* tipi savaş uçaklarına vermekteydiler. Bu iki tip uçağı göre daha kısa menzilli ve daha az mühimmat taşıyabilen *A-4 Skyhawk* uçakları ise İsrail'in öncelik sıralamasında üçüncü sırada yer almaktaydı. 1965 yılının Temmuz ayında tank alımlarının garanti altına alınmasından sonra Ekim ayında savaş uçağı taleplerini bir kez daha dile getiren İsrail, önce ABD tarafından Batı Avrupa pazarına yönlendirilmiş ancak İsrail'in istediğı donanıma sahip uçaklar bu pazarda bulunamayınca, ABD yine doğrudan İsrail'e silah satışı içine girmiştir. Buna göre 1966 yılının Şubat ayında imzalanan ve yaklaşık 72 milyon dolar tutan anlaşmayla ABD İsrail'e 48 adet *A-4 Skyhawk* uçağı satmaktaydı.⁴¹ İsrail bunun karşılığında, Orta Doğu'da ilk nükleer silah sahibi ülke olmamaya ve Dimona'daki reaktörüne periyodik Amerikan denetimleri yapılmasına yönelik taahhütlerini teyit etmekte; bundan sonraki kapsamlı silah alımları için ABD yerine Batı Avrupa nezdinde girişimlerde bulunacağını, Ürdün'e yönelik savaş uçağı satışına muhalefet etmeyeceğini ve ABD tarafından açıklanana kadar, bu anlaşmanın gizli kalacağını kabul etmekteydi.⁴²

ABD, İsrail'e bu savaş uçaklarını satma kararı alırken aynı zamanda daha önce uçak talebini reddettiğı Ürdün'e de 23 adet *F-104* tipi savaş uçağı satarak⁴³ Kral Hüseyin'in savaş uçağı için Sovyetlere yönelmesini engellemeyi amaçlamıştı. Bir başka iddiaya göre ise Sovyet *Mig-21*'lerini almak üzere olan Ürdün'ü, bundan vazgeçirmek için bu ülkeye savaş uçağı satmak zorunda kalınması, ABD'nin İsrail'e *Skyhawk*'ları satmasına neden olmuştu.⁴⁴ Bu görüşlerden hangisi doğru olursa olsun, asıl önemli olan ABD'nin bu satışla beraber İsrail ile stratejik bir silah ilişkisi içine girdiğı ve Orta Doğu'ya yönelik silah politikasının İsrail lehine değıştiğı gerçeğidir. Zira, Hava Kuvvetleri ağırlıklı olarak İngiliz ve Fransız uçaklarından oluşan İsrail, elindekilere göre daha uzun menzile sahip olan *Skyhawk*'ları almasıyla, ortak sınıra sahip olduğu ülkelerin dışına da doğrudan saldırı yapabilir hale gelmiş⁴⁵ ve ABD ile geliştirdiğı silah ilişkisine önemli bir halka daha eklemiştir.

III. Altı Gün Savaşı Sonrasında İsrail'in ABD Merkezli Silahlanma Faaliyetleri

İsrail, Altı Gün Savaşı ile birlikte bölgesel dengede oluşan üstünlüğünü korumak için savunma harcamalarını arttırmasının yanı sıra gerek konvansiyonel gerekse kitle imha silahı alanındaki girişimlerine devam etmiştir. Ancak İsrail, savaşın hemen ardından Avrupa merkezli silah kaynaklarından istediğı gelişmiş silah sistemlerini almakta zorluk çekmiştir.

⁴⁰ A.g.e., s. 88.

⁴¹ Bkz. Rodman, a.g.e., ss. 28-30; Little, a.g.m., s. 576.

⁴² Rodman, a.g.e., s. 30.

⁴³ SIPRI Arms Transfers Database, **Jordan: Transfers of major conventional weapons: sorted by supplier. Deals with deliveries or orders made for year range 1960 to 1968**, 16 May 2008.

⁴⁴ Bkz. Ben-Zvi, Lyndon B. Johnson..., a.g.e., s. 87.

⁴⁵ Miglietta, a.g.e., s. 134.

Bunun üzerine savaş öncesinde gelişen ABD kanalı üzerinden silahlanmaya çalışan İsrail, oldukça kısa bir süreliğine de olsa, Amerikan ambargosuyla karşılaşmıştır.

Savaş sonrası dönemde bir yıldan daha kısa süren Amerikan ambargosunun kalkmasıyla, İsrail dönemin en gelişmiş silah sistemlerini stoklarına katmaya başlamıştır. 1967 sonrası dönemin İsrail'in silahlanması açısından en önemli özelliği, İsrail'in en temel silah kaynağının ABD olmasıdır. Bu bağlamda ABD, İsrail'in bölgedeki askeri üstünlüğünü korumak için gerektiğinde kendi aktif kullanımında olan silah sistemlerinin İsrail'e satışına onay verecektir.

A. İsrail'in Eski Silah Kaynaklarında Yaşanan Sıkıntılar

Altı Gün Savaşı, bölgesel sonuçları açısından İsrail'e önemli avantajlar sağlamakla beraber bu durum, İsrail'in Avrupa kaynaklı silah akışının neredeyse kesilmesine neden olmuştur. Bu noktada İsrail'in yaşadığı silah akışındaki kesinti, aslında 1967 Savaşı'nın maliyetlerinden birisi olarak değerlendirilmelidir. Zira Savaşın ardından özellikle Fransa'nın İsrail'e uygulamış olduğu silah ambargosu önemlidir. Bu bağlamda İsrail'in 1966'da Fransa'dan sipariş ettiği ve 70 milyon dolarlık kısmını ödediği Mirage V tipi savaş uçaklarının satışı, Paris yönetimi tarafından iptal edilmiştir. Bununla beraber Fransız yönetimi, İsrail Hava Kuvvetleri silah stokunda bulunan Mirage III tipi savaş uçaklarının yedek parçalarına ilişkin herhangi bir engellemede bulunmayacağını belirtmiştir. Fransa'nın İsrail'e uyguladığı silah ambargosu sadece savaş uçaklarıyla sınırlı kalmamış ve savaş öncesinde anlaşması yapılan ve sevkiyatına başlanan Saar tipi hücum botlarının da geri kalan sevkiyatını durdurmuştur.⁴⁶ Bunun haricinde Paris yönetimi, 1967 Savaşı'ndan beri uyguladığı seçici ambargonun kapsamını 8 Ocak 1969'da daha da genişletmiş ve İsrail'in yanı sıra Ürdün, Mısır ve Suriye'ye uyguladığı ambargoya temel silah sistemleri ve yedek parçalarını dâhil etmiştir. Bu durum, kısa vadede Arap ülkelerinden ziyade İsrail'i etkilemiştir. Zira Arap ülkeleri o dönemde temel silah sistemlerini SSCB'den almaktaydı. Fransa'nın bu kararıyla İsrail için Avrupa pazarında önemli bir silah kaynağı ortadan kalkmış ve İsrail'in gelişmiş silah sistemleri alabilmesi için neredeyse tek alternatif ABD olmuştur.⁴⁷ Bu ambargo nedeniyle, 1950'li yıllarda İsrail'in temel tedarikçisi olan Fransa'nın 1967-1973 döneminde İsrail'in silah ticaretinde oldukça önemsiz bir rol oynadığını belirtmek gerekir. İsrail, bu dönemde Fransa'dan sadece 50 adet zırhlı araç satın alabilmiştir.⁴⁸

İsrail'in yeni dönemde Avrupa merkezli bir diğer silah tedarikçisi olan İngiltere ile olan silah ticaretinde de aksamalar olduğunu belirtmek gerekir. İngiltere'nin 1967 Savaşı öncesinde İsrail ordusunun özellikle tank ihtiyacının giderilmesinde önemli bir rolü bulunmaktaydı ve İsrail savaşa girdiğinde tanklarının büyük çoğunluğunu İngiliz yapımı Centurion tipi tanklar oluşturmaktaydı. İngiltere ile savaş öncesinde silah ticaretine devam eden İsrail, 1966'da İngiltere'den satın alacağı *Chieftain* tipi tankların İsrail'de üretilmesini de içeren bir paket için ön anlaşmaya varmıştı. Ancak tank anlaşmasının yapılmak üzere olduğu 1969 yılının Kasım ayında büyük ölçüde bölgedeki gelişmeler nedeniyle tank anlaşmasının

⁴⁶ Aslında bu hücum botlarına yönelik anlaşma Federal Almanya ile İsrail arasında yapılmıştı. Asıl tedarikçi Federal Almanya olmakla beraber üretim Fransa'da gerçekleşmekteydi. İsrail, üstlenici olan Fransa'nın vermek istemediği bu hücum botları gizli bir operasyonla 1969 yılının Aralık ayında Fransa'nın Cherbourg limanından kaçırmıştır. Bkz. Timothy D. Hoyt, **Military Industry and Regional Defense Policy: India, Iraq, and Israel**, New York, 2007, s. 85.

⁴⁷ Lewis Sorley, **Arms Transfers Under Nixon: A Policy Analysis**, Kentucky, 1983, ss. 79-80.

⁴⁸ SIPRI Arms Transfers Database, **Israel: Transfers of major conventional weapons: sorted by supplier. Deals with deliveries or orders made for year range 1967 to 1974**, 15 July 2008.

kendi çıkarlarına zarar vereceğini düşünen İngiltere, anlaşmayı yapmaktan vazgeçmiştir.⁴⁹ Bununla beraber İngiltere'nin 1967'de yaptığı anlaşma çerçevesinde İsrail'e 1973'e kadar 400 adet Centurion tipi tank sevk ettiği belirtilmelidir. İsrail 1967-1973 döneminde Avrupa'da Finlandiya, Batı Almanya, İtalya ve İsviçre gibi ülkelerden de küçük ölçekli silah alımları yapmıştır.⁵⁰ Ancak Tel Aviv'in genel silahlanma politikası ve bu dönemde ABD'den almış olduğu silahların dar kapsamı düşünüldüğünde, Avrupa merkezli silah alımlarının İsrail'e stratejik bir üstünlük sağladığını belirtmek güçtür. Aşağıdaki tablo dikkate alındığında, İsrail'in silah alımı için harcadığı parada özellikle savaşın yaşandığı 1967 yılındaki düşüş dikkat çekicidir. Bu bağlamda Avrupa ülkelerinin ambargosuna uğrayan İsrail, ABD tarafından da kısa süreli bir silah ambargosuna muhatap kalınca, istediği silah sistemlerini alamamış ve bir önceki yıla göre daha düşük bir harcama gerçekleştirmiştir.

Tablo-2: İsrail'in Savunma Harcamaları (1966-1973)

Yıl	Savunma Harcaması (milyon dolar)	GSYİH'ya oranı (%)
1966	429.01	10.64
1967	672.12	16.32
1968	837.85	17.70
1969	1,135.94	21.35
1970	1,484.03	25.92
1971	1,491.25	23.75
1972	1,490.95	21.62
1973	3,255.73	45.41

Kaynak: Hoyt, a.g.e., s. 92.

Altı Gün Savaşı'nın ardından Amerikan yönetimi, savaş sonrası durumun daha da gerginleşmemesi için Orta Doğu'ya yönelik bir silah ambargosu uygulamaya başlamıştır. Bu bağlamda Mısır, Suriye, Suudi Arabistan ve Ürdün'ün yanı sıra İsrail'i de kapsayan silah ambargosunun söylemden ibaret kalacağı, daha bir yıl geçmeden belli olmuştur. Zira Washington yönetimi 1967 yılının Eylül ayında, satışı 1966'da yapılan ancak teslimatı başlamayan Skyhawkların İsrail'e sevkini, planlanan takvime uygun bir şekilde yapılacağını bildirmiştir. Bunun yanı sıra 1967 yılının Ekim ayında bölgedeki Batı yanlısı Arap ülkeleriyle savaştan önce yapılan silah anlaşmalarının geçerli olduğu ve teslimatların yapılacağı açıklanmıştır.⁵¹ Ayrıca, Amerikan yönetiminin İsrail'den gelen yeni silah taleplerine olumlu yanıt vereceğine yönelik söylemler, 1968 yılıyla beraber dile getirilmeye başlanmıştır.⁵² Sonuçta yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, 1967 Savaşı sonrasında Avrupa ülkelerinden

⁴⁹ Hoyt, a.g.e., s. 85.

⁵⁰ Bu silah alımları için bkz. SIPRI Arms Transfers Database, **Israel: Transfers of major conventional weapons: sorted by supplier. Deals with deliveries or orders made for year range 1967 to 1974**, 15 July 2008.

⁵¹ Steven L. Spiegel, **The Other Arab-Israeli Conflict: Making America's Middle East Policy, from Truman to Reagan**, Chicago, 1986, ss. 158-159.

⁵² Bassam Tibi, **Conflict and War in the Middle East: From Interstate Conflict to New Security**, Second Edition, New York, 1998, s. 100.

silah almakta zorlanan İsrail'in 1969'dan itibaren silahlanmaya harcadığı paradaki artış, büyük ölçüde ABD tarafından satılan silahlarla ilişkilidir.

B. ABD'den Politika Değişikliği: İsrail'in Üstünlüğü Politikası

Altı Gün Savaşı'nın ardından İsrail'in ABD'den yeni silah alım talepleri, İsrail Başbakanı Levi Eshkol'un 1968 yılının Ocak ayındaki ABD ziyaretiyle beraber söz konusu olmuştur. Bu bağlamda İsrail, bölgedeki askeri üstünlüğünü korumak için ABD'den 30 adet A-4 Skyhawk ve 50 adet F-4 Phantom savaş uçağı talep etmekteydi. Görüşmede Başkan Johnson, İsrail'e yeni silah satışının Orta Doğu'ya sevk edilecek silahların sınırlandırılmasına ilişkin Moskova'yla bir anlaşmaya varılamaması halinde söz konusu olacağını belirtmiştir. Bununla beraber Sovyetlerle bir uzlaşmaya varılamaması ihtimali yüksek olduğundan, İsrail'e verilecek silah sistemlerinde bir aksama olmaması için 50 adet Phantomun üretim bandına alınmasına karar vermiştir. Bu bağlamda aslında İsrail'in talebine gayri resmi bir söz verilmiştir. Görüşmenin ardından açıklanan bildiri, o güne kadar Başkanlık düzeyinde ve kamuoyuna açık bir şekilde İsrail'e verilen en önemli desteği ifade etmekteydi. ABD, bildiride "İsrail'in savunma kapasitesinin aktif ve sempatik bir şekilde değerlendirmeye alınacağını" açıklamaktaydı.⁵³

Sovyetlerle Orta Doğu'ya silah transferinin sınırlandırılmasına ilişkin bir anlaşmaya varılamayacağını anlaşılması üzerine görüşmede belirtildiğinin aksine, Phantomların satışı hemen gerçekleşmemiştir. Zira, ABD bu silah satışına onay vermeden önce İsrail'in izleyeceği politikalarda etki sahibi olmaya çalışmıştır. Bu bağlamda örneğin Amerikan yönetimi önceleri Phantom satışını, "İsrail'in savaşta işgal ettiği topraklardan çekilmesini de içeren 242 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararını kabul etmesiyle" ilişkilendirme çabası içinde olmuştur.⁵⁴ Amerikan yönetiminin Phantom satışı konusunda ilk dönemde isteksiz davranmasında Pentagon yetkililerinin olumsuz tutumunun da etkisi vardı. Pentagon'a göre Altı Gün Savaşı sonrasında bölgede İsrail'e stratejik açıdan tehdit oluşturabilecek bir ülke kalmamıştı. Dolayısıyla İsrail'in bu uçaklara ihtiyacı yoktu. Aynı zamanda İsrail'in talep ettiği savaş uçaklarına onay verilmesi halinde, ABD'nin genel anlamda küresel düzeyde özelde ise Vietnam'daki operasyonel etkisi sınırlanmış olacaktı.⁵⁵

Eshkol'un ziyaretinden yaklaşık altı ay sonra İsraili Bakan Menachem Begin'in 1968 yılının Haziran ayındaki Washington ziyareti esnasında F-4 talebini yineleyen İsrail'e kesin bir yanıt vermeyen Amerikan yönetimi, ayrıca İsrail'den "komşularıyla temasa geçmesi ve onları (savaşta yenilgi nedeniyle uğradıkları) aşağılanmadan kurtarıp barış yapmaya yönlendirmesini" istemiştir. Bundan yaklaşık üç ay sonra 1968 yılının Eylül ayında İsrail'in Washington Büyükelçisi İzak Rabin ile Phantomlara ilişkin yapılan bir diğer görüşmede ise, ABD Dışişleri Dean Rusk, "İsrail'in Altı Gün Savaşı'nda işgal ettiği toprakların geleceğine yönelik belirsizliği kaldırmasını" istemiştir.⁵⁶ Bu bağlamda ABD'nin Phantom satışını kullanarak İsrail üzerinde etki oluşturmaya ve İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesini sağlamaya çalıştığı söylenebilir. Bunun nedeni ise büyük ölçüde savaş sonrasında Arap Orta Doğusunda oluşan Amerikan karşıtı havayı dindirmek ve İsrail'in "ödün" vermesini sağlayarak ABD'nin bölgesel denklemdaki pozisyonunu güçlendirmektir. Ayrıca ABD, Phantom talebini bir baskı aracı olarak kullanarak İsrail'in bundan sonraki politikaları üzerinde

⁵³ Spiegel, a.g.e., s. 160.

⁵⁴ Little, a.g.m., s. 579.

⁵⁵ Miglietta, a.g.e., s. 135.

⁵⁶ Little, a.g.m., s. 579.

etkili olmayı planlamaktaydı. Örneğin 22 Ekim 1968'de Savunma Bakan Yardımcısı Paul Warnke ile İsrail Dışişleri Bakanı Abba Eban ve İzak Rabin arasında geçen görüşmede, Phantomların satışı karşılığında ABD, "İsrail'de Amerikan askeri misyonu oluşturulmasını ve bu grubun, İsrail'deki silah fabrikalarını, savunmaya ilişkin askeri ve sivil araştırma, geliştirme ve üretim merkezlerini denetleme hakkı olmasını" gündeme getirmişti.⁵⁷ ABD'nin istediği denetleme hakkı, şüphesiz İsrail'in nükleer tesislerdeki faaliyetlerini de kapsamaktaydı. Aynı zamanda ABD, İsrail'in 1 Temmuz 1968'de imzaya açılan *Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması*'na (NPT-Non-Proliferation Treaty) katılmasını istemekteydi. Bir diğer ifadeyle ABD, İsrail'e istediği silah sistemlerini vermesi karşılığında bu silahlar ve diğer silah üretim tesisleri üzerinde denetleme hakkının olmasını istemekte ve böylece bölgede öngörülmeyen İsrail kaynaklı bir gelişmenin önüne geçmeyi arzu etmekteydi.

İsrail ise Phantom talebinde bulunurken, satışın herhangi bir koşula bağlanmasına karşı çıkmaktaydı. Temel argüman olarak İsrail'in Orta Doğu'da ABD'nin stratejik önceliklerine uygun politikalar izleyen bir ülke olduğunu belirtmekte ve Altı Gün Savaşı sırasında Mısır ve Suriye ordularından ele geçirdiği Sovyet yapımı silah sistemlerini, incelemesi için ABD'ye verdiği vurgu yapmaktaydı. Bu noktada, İsrail'in savaş sonrasında Amerika'ya verdiği Sovyet yapımı silahlar, özellikle Vietnam'da kullanılan Sovyet yapımı silahlara yönelik karşı stratejiler geliştirilmesi açısından önemli olmuştu.⁵⁸ Ayrıca kendisinin Arap ülkeleri karşısında askeri açıdan sanıldığı kadar güçlü olmadığını iddia eden İsrail, Sovyetler Birliği'nin savaşın hemen ardından Arap ülkelerini silahlandırmaya başladığını ve Phantomların bu ülkeler karşısındaki dengenin korunması açısından önemli olduğunu ifade etmekteydi. İsraili yetkililere göre savaş sırasında Arap ülkelerinin hava kuvvetleri büyük ölçüde etkisiz hale getirilmesine rağmen, yapılan Sovyet yardımları sayesinde Mısır, Suriye ve Irak'ın toplam savaş uçağı sayısı, 1967 yılının sonunda 500'den fazlaydı. Oysa İsrail, çoğu eskimiş olan 150 savaş uçağına sahipti ve Avrupa'dan istediği savaş uçaklarını alamamaktaydı.⁵⁹

Bunun da etkisiyle Amerikan yönetimi nükleer silahların yayılması konusu da dâhil olmak üzere, hiçbir ön koşul dile getirmeksizin İsrail'e Phantom tipi savaş uçaklarını satmaya karar vermiştir. ABD, toplam paketin 300 milyon doları bulduğu 50 adet F-4 Phantom satışına onay verdiğini 7 Kasım 1968'de Tel Aviv'e açıklamış ve 28 Aralık'ta da ilk teslimatın 1969 sonlarına doğru yapılacağı bildirilmiştir.⁶⁰ İsrail'e Phantom satışı, Amerikan-İsrail ilişkileri açısından bir başka dönüm noktasını oluşturmaktadır. Bu anlaşma, İsrail'e Arap ülkeleri üzerinde önemli bir üstünlük oluşturmasını beraberinde getirmiştir. Hatırlanacağı üzere 1964 ve 1965 yıllarında ABD'den savaş uçağı talebinde bulunan ve 1966'da Skyhawk tipi uçakların satışına ilişkin anlaşmaya varılmasıyla sonuçlanan müzakerelerde, İsrail öncelikli olarak Phantom tipi uçakları istemekteydi. Ancak ABD buna yanaşmamış ve İsrail Skyhawk'a razı olmak zorunda kalmıştı.⁶¹ Oysa F-4 tipi uçaklar, Skyhawklar gibi saldırı karakteri ön planda olmakla beraber gerek teknik özellikleri gerekse manevra kabiliyeti açısından Skyhawk'tan üstün özelliklere sahipti. Örneğin, Skyhawklar saatte yaklaşık 1,100 km hıza sahipken Phantomlar 2,300 km'den fazla hıza sahipti. Sahip olduğu ateş gücü açısından nükleer bomba da (F-4E modeli) taşıyabilen Phantom, toplam olarak yaklaşık 8,500 kg bomba taşıyabilirken; Skyhawk'ın kapasitesi 5,000 kg'nin altındaydı. Ayrıca Phantom tipi uçaklar o dönemde sadece

⁵⁷ Spiegel, a.g.e., s. 163; Hoyt, a.g.e., s. 85.

⁵⁸ Tibi, a.g.e., s. 100; Spiegel, a.g.e., s. 159.

⁵⁹ Miglietta, a.g.e., s. 135.

⁶⁰ Ben-Zvi, *Lyndon B. Johnson...*, a.g.e., ss. 118-119.

⁶¹ ABD ile İsrail arasında 1966 yılının Şubat ayında atışına yönelik anlaşmanın yapıldığı 48 adet Skyhawk, Altı Gün Savaşı sonrasında İsrail silah stokuna dâhil olmuştur.

ABD ve bazı NATO üyesi ülkelerin stoklarında bulunmaktaydı.⁶² Dolayısıyla ilk defa NATO üyesi olmayan bir ülke, dönemin en gelişmiş savaş uçağı olan F-4'leri bünyesine dâhil edecekti.

Bu satışla beraber, ABD artık kesin olarak İsrail'in temel silah kaynağı haline gelmiş ve bunun da ötesinde İsrail, kurulduğu günden beri silah ticareti aracılığıyla ABD ile kurmak istediği “özel ilişkiyi” kurabilmiştir. John P. Miglietta'nın deyişiyle, “Siyasi açıdan F-4 satışı, ABD'yi İsrail'le olan özel ilişkisinde taahhüt altına sokmuştur. Satış, İsrail'i ABD'nin başlıca müttefikleri olan İngiltere ve (Batı) Almanya ile aynı seviyeye getirmiştir. İsrail, artık bölgedeki diğer ülkelerin de dikkate almak zorunda kaldığı bir Amerikan müttefikleri olarak büyük prestij kazanmıştır.”⁶³ Gelişmiş silah kaynağı bulmakta zorlandığı ve Yıpratma Savaşı nedeniyle zor günler geçirdiği bir dönemde İsrail'e büyük avantaj sağlayacak olan bu satışın, 1966'daki Skyhawk satışının tersine herhangi bir ön koşula bağlanmaması, ABD'nin bölgesel silah politikasında önemli bir değişimi ifade etmekteydi. Savunma Bakan Yardımcısı Paul Warnke, ABD'nin bu politika değişikliğini şu şekilde açıklamaktaydı⁶⁴: “Bu andan itibaren İsrail'in temel silah tedarikçisi haline geldik... Geçmişteki politikamızdan önemli bir değişimi ifade eden anlaşmanın önemli yanı, İsrail'e sadece 50 adet Phantom'un yanı sıra sağlaması değil; bunun yanında ... Skyhawk uçaklarını ve İsrail'in talep ettiği diğer teçhizatı kapsamasıdır.” Warnke'nin belirttiği gibi, bu yeni tutum, ABD'nin gerçekten de geçmiş politikasından önemli farklılıklar içermekteydi. ABD'nin genel anlamda Orta Doğu özelinde ise İsrail'e yönelik silah politikasında yaşanan bu değişimin nedenlerini şu şekilde özetlemek mümkündür:

İlk olarak İsrail'e karşı soğuk ve mesafeli bir Amerikan politikası, sanıldığı gibi Arap milliyetçiliğinin yükselişini engelleyememişti. Zira önce Eisenhower döneminde sonra Kennedy döneminde bu politika çerçevesinde özellikle Mısır'la iyi ilişkiler kurulmaya çalışarak bölgedeki Arap milliyetçisi akımların önüne geçilmeye çalışılmış, bunu yaparken İsrail'le mesafeli ilişkiler kurulmuş ve İsrail'e gelişmiş silah tedarikine mesafeli yaklaşılmış; ancak buna rağmen başarı sağlanamamıştı. Bunun üzerine Amerikan yönetimi Altı Gün Savaşı'nın etkilerinin gölgesinde İsrail ile ilişkiler ve Arap milliyetçisi akımlar özelinde bir tavır değişikliğine giderek yatıştırma (*appeasement*) politikası yerine çevreleme (*containment*) politikasına ağırlık vermeye başlamıştır.

İkinci olarak Altı Gün Savaşı'nın ardından Sovyetler Birliği'nin Arap ülkelerini hızlı bir şekilde silahlandırma politikasına yöneldiği görülmekteydi. Altı Gün Savaşı'nın ardından Amerikan yönetimine gelen istihbarat raporlarına göre SSCB, Mısır, Suriye ve Irak'a önceki dönemlerden daha fazla askeri yardım ve silah satışı yapmaya başlamıştı.⁶⁵ Bu noktada Washington, savaşın ardından Orta Doğu'da, geçmiş silah anlaşmalarının transferini de içeren bir silah ambargosu uygulayarak bölgede yeni bir silahlanma rejimi oluşturma çabası içinde olmuştu.⁶⁶ Ancak diplomatik alanda Moskova'nın bölge ülkelerine silah sevkini sınırlandırmaya çalışsa da bu konuda başarılı olmamıştı. Ayrıca Sovyetler ile bölgeye yönelik silahlandırma politikasında ortak bir tutum belirleme girişimleri pek gerçekçi görülmemekte ve Sovyetlere bölgede önemli bir rol verilmesi anlamına geleceğinden, böylesi bir girişimin Amerikan çıkarlarına aykırı olduğu düşünülmekteydi.

⁶² Tackney, a.g.m., s. 22.

⁶³ Miglietta, a.g.e., s. 137.

⁶⁴ A.g.e., s. 137.

⁶⁵ Örnek bir istihbarat raporu için bkz. CIA, *Major Directions in Soviet Military Assistance*, Intelligence Memorandum, ER IM 69-61, May 1969.

⁶⁶ Spiegel, a.g.e., s. 158.

Üçüncü olarak bölge ülkelerine yapılan Sovyet merkezli silah transferine karşılık verilmemesi sonucunda Sovyet müttefiki ülkelerin İsrail karşısında galip geleceği bir savaşın yaşanacağı düşünülmekteydi. Böylesi bir gelişme, hem bölgesel çıkarları açısından ABD için telafi edilemez bir durum oluşturacak hem de ABD'nin küresel düzeydeki prestijini zedeleyecekti.

Dördüncü olarak İsrail'e gelişmiş silahlar verilmesi ve askeri yardımlar yapılması, Amerikan yönetimini İsrail'i savunmak için bölgeye asker göndermek gibi bir taahhüt altına sokmamaktaydı. Hatta İsrail'e yapılacak askeri yardımlar ve sevk edilecek silahlar, ABD'nin bölgesel güvenliği korumak için girdiği askeri taahhütlerin maliyetini azaltmaktaydı. Zira Altı Gün Savaşı'nın sonuçları, İsrail'in kendisini korumak için Amerikan silahlarına ihtiyaç duyduğunu ancak Amerikan askerlerine ihtiyaç duymadığını kesin bir şekilde göstermekteydi.

Beşinci olarak, Hawk füzeleri, Patton tankları ve Skyhawk anlaşması gibi geçmişteki deneyimler İsrail'e gelişmiş silahlar satmanın ve askeri yardımlar yapmanın, ABD'nin bölgedeki muhafazakâr rejimlerle ilişkisinin sonlanmasına neden olmayacağını göstermekteydi. Bölgedeki geleneksel rejimler, her ne kadar İsrail karşıtı söylemlere ve politikalara sahip olsalar da aynı zamanda Arap milliyetçisi akımlardan ve Sovyetlerin bölgeye yönelik politikasından da tehdit algılamaktaydı. Bu nedenle ABD, İsrail ile geçmişe göre daha yakın ilişkiler içine girse bile, bölgedeki petrol zengini geleneksel rejimler için ABD'nin dışında bir alternatiflerinin olmadığı düşünülmekteydi.

Altıncı ve son olarak İsrail, Phantom tipi savaş uçakları üzerindeki müzakereleri devam ettirirken aynı zamanda ABD'deki İsrail yanlısı grupların da desteğini almaktaydı. Örneğin, Başkanlık için seçim sürecinde yapılan lobi faaliyetlerinin yanı sıra 1968 yılının Ekim ayında Kongre'den geçen Dış Yardım Yasası'na (Foreign Assistance Act) yapılan bir eklemede Kongre, (Sense of Congress) Amerikan yönetiminden, "*Arap ülkelerinin sahip olduğu sofistike silahların dengelenmesi ve 1967 Savaşı'ndaki kayıplarının telafi edilmesine yönelik İsrail'e, caydırıcı güç kazandırılması için*" Phantom savaş uçaklarının satılmasına destek vermesi istenmekteydi. ABD'de İsrail'in kurulmasının ardından yaşanan bütün krizlerde ve silah alım taleplerinde tekrarlanan bu iç politik baskılar, Altı Gün Savaşı'nın ardından yoğunluğunu arttırmıştı. Ancak daha önceleri bu baskılara nispeten daha kolay göğüs geren Amerikan yönetimi, yukarıda sayılan nedenlerin etkisiyle İsrail'e silah satışının kısıtlanması konusunda rahat bir hareket alanına sahip değildi.

Tüm bu faktörler, ABD'nin Phantom satışı konusundaki tutumunu yumuşatmış ve önceleri Phantomlara göre daha az gelişmiş silahların satışında bile çeşitli şartlar öne sürerek İsrail'in politikalarını etkilemeye ve bölgesel gelişmeleri kontrol altında tutmaya çalışan Amerikan yönetimi, önkoşulsuz Phantom satışıyla bu politikayı değiştirmiştir. İsrail'e Altı Gün Savaşı sonrasındaki Amerikan silah transferleri dikkate alındığında, ABD'nin tek taraflı olarak İsrail'in askeri üstünlüğü politikasını uyguladığı görülmektedir.⁶⁷ Hem küresel hem de bölgesel boyutları olan ama özeld en fazla İsrail'i ilgilendiren bu yeni politika, İsrail'e olabildiğince askeri yardım verilmesi ve gelişmiş silah transferlerinin gerçekleştirilmesi ile güçlendirilen bir İsrail üzerinden bölgedeki Sovyet etkisinin kırılması ve bölgesel gelişmeler üzerinde kontrol sahibi olmak şeklinde özetlenebilir.

Tablo-3: ABD'nin İsrail'e Yaptığı Ekonomik ve Askeri Yardımlar

⁶⁷ Tackney, a.g.m., s. 8.

	1949-1955 Dönemi	1955-1967 Dönemi	1968-1973 Dönemi	1974 Yılı
Yıllık Ortalama (milyon dolar)	70.42	66.53	383.68	2,621.30
Toplam (milyon dolar)	422.5	798.40	1,918.40	2,621.30

Kaynak: Clyde R. Mark, a.g.e., s. 13.

İsrail'e silahlanma alanında verilen destek ayrıca askeri yardımlarla da desteklenmiştir. Bu bağlamda Altı Gün Savaşı öncesi ve sonrasında verilen Amerikan yardımları dikkate alındığında bile Amerikan politikasındaki dönüşüm ortaya çıkmaktadır. Örneğin 1968'de Başkanlığı sona eren Johnson döneminde İsrail'e verilen yardımlar, yılda ortalama 100 milyon doların altında seyretmiştir. Ancak Johnson'dan sonra başkan olan Nixon döneminde İsrail'e yapılan yardımların yılda ortalama olarak 500 milyon doların üstüne çıktığı görülmektedir. Bu rakam, aynı zamanda İsrail'e Altı Gün Savaşı'ndan sonra yapılan bir yıllık yardımın, Kennedy ve Johnson dönemlerinde yapılan toplam yardımlara yakın olduğunu göstermektedir.

Tablo-4: ABD'nin İsrail'e Yönelik Silah Satış Tutarı: 1946-1972 (milyon dolar)

1946- 1967	1968	1969	1970	1971	1972	1968- 1972
149.4	99.30	119.10	60.00	671.10	667.90	1,617.40

Kaynak: Klare, a.g.m., s. 12.

Bu noktada bir diğer karşılaştırma, spesifik olarak ABD'nin silah satışlarına ilişkin yapılabilir. Yukarıdaki tablo dikkate alındığında, 1946-1967 yıllarını kapsayan 21 yıllık dönemde ABD İsrail'e toplam olarak 149.4 milyon dolarlık silah satışında bulunmuşken; Altı Gün Savaşı sonrasında değişen politika sonucunda sadece 1968 ve 1969 yıllarında 1946-67 döneminden daha fazla (218.4 milyon dolarlık) silah satışında bulunmuştu. Bir diğer ifadeyle, 1946-1972 yılları arasında İsrail'e toplam olarak yaklaşık 1.763 milyar dolarlık silah satan ABD, bu satışların yüzde 90'ından fazlasını (1.617 milyar dolarını) son beş yıl içinde yapmıştı.⁶⁸

İsrail'in silahlanmasına verilen Amerikan desteği, Eshkol'un ölümünden sonra İsrail Başbakanı olan Golda Meir döneminde devam etmiştir. Meir'in 1969 yılının Eylül ayında ABD Başkanı Nixon ile Washington'da yaptığı görüşmede İsrail ilave Phantomlar ve Skyhawkları içeren yeni silah taleplerini ABD'ye iletmıştır. İsrail ayrıca bu görüşmede satın aldığı uçakların parasının ödenebilmesi için ABD'den beş yıllığına yılda 200 milyon dolarlık düşük faizli borç talep etmiştir. Bu siparişler ABD'den büyük ölçüde olumlu yanıt alacaktır. Bu noktada Amerikan Dışişleri Bakanı Henry Kissinger, Yıpratma Savaşı ile beraber İsrail'den gelen silah siparişlerine olumlu yaklaşımlarının nedenini şu şekilde açıklamaktadır⁶⁹: "Eğer güçleri yaklaşık olarak eşit olan iki rakipten (Arap ülkeleri ve İsrail)söz ediyorsanız, bir askeri

⁶⁸ Bkz. Mike Klare, "U.S. Arms Sales & Military Aid to the Middle East", **MERIP Reports**, Volume 30, Issue 30, August 1974, s. 12; Tackney, a.g.m., s. 21.

⁶⁹ Sorley, a.g.e., ss. 81-82.

denge oluşturmaktan bahsedebilirsiniz; ancak bir askeri denge İsrail için ölümdür çünkü bir yıpratma savaşı, matematiksel olarak İsrail'in ortadan kaldırılacağı anlamına gelmektedir... (bu yüzden) İsraililer (askeri açıdan) üstün olmak zorundadır.” Bundan sonra, ABD 25 Phantom ve 80 Skyhawk'ın satışına onay vereceğini açıklamıştır.⁷⁰

Meir'in Eylül 1970'te yaptığı Washington ziyaretinde “Orta Doğu'daki (askeri) dengenin bozulmasına izin vermeyeceğiz, İsrail'in kabul ettiği stratejiye uygun olarak hazırlanacak bir askeri yardım programı üzerinde çalışıyoruz.” açıklamasını yapan Nixon, ve kısa bir süre sonra İsrail'e bir milyar dolarlık ilave bir askeri yardım yapılabilmesi için Kongre'ye başvurmuştur. ABD'nin hayata geçirmek istediği bu ilave yardımın 500 milyon dolarlık kısmının İsrail'in alacağı silahların parasının ödenmesinde kullanılması öngörülmekteydi.⁷¹

İsrail ile ABD arasındaki önemli bir silah anlaşması da 1973 Martında yapılmıştır. Bu bağlamda İsrail'in savunma ihtiyaçlarının değerlendirilmesi sonucunda hazırlanan anlaşmaya göre 1977'ye kadar İsrail'e önceki siparişlerinden bağımsız olarak 48 F-4 ve 36 Skyhawk tipi savaş uçağı satılması kararlaştırılmıştır. Bu noktada ABD'nin İsrail'in askeri gücünü bölge ülkelerinden üstün tutma girişiminin, zaman zaman ABD'nin askeri modernizasyon çalışmalarını olumsuz etkilediğini belirtmek gerekir. Örneğin İsrail'e 1972-1973 döneminde İsrail'e verilmesi öngörülen F-4 Phantom tipi uçakların, normal şartlar altında Amerikan Hava Kuvvetleri için üretilmesi planlanmıştı. Hatta bu uçaklardan 36'sı henüz üretilmemişti.⁷² Bu durumda ABD, kendi ordusuna tahsis etmeyi ve silah stokuna katmayı planladığı uçaklardan kısıntıya giderek, İsrail'in güvenlik ihtiyaçlarına cevap vermeyi tercih etmekteydi. Bir diğer ifadeyle ABD, değişen politikası doğrultusunda kendi güvenliğinden ödün verme pahasına İsrail'in askeri üstünlüğü politikasını desteklemekteydi.

Sonuç

ABD ile İsrail arasındaki silah ilişkisi, İsrail'in kurulmasının hemen ardından başlamamış; 1960'lı yıllarla başlayan bu ilişki, zaman içinde gelişerek günümüzdeki halini almıştır. Bu bağlamda İsrail 1948'den itibaren gelişmiş silah sistemleri alabileceği ve siyasal anlamda desteğini kazanabileceği bir stratejik ortak arayışında olmuştur. Bu arayışların merkezinde ise özellikle ABD bulunmaktaydı. Fransa ile 1950'li yıllarda hem askeri hem de siyasal alanda stratejik bir ilişki içine girmesine rağmen, İsrail'in ABD nezdindeki girişimleri azalmamış; aksine artmıştır. İsrail'in bu ilişkiyi kurabilmek için kullandığı önemli araçlardan birisi de ABD'deki Yahudi lobisi olmuştur.

ABD ise İsrail'in gelişmiş silah taleplerine uzunca bir dönem kayıtsız kalmış ve İsrail'in tek silah tedarikçisi olmamaya çalışmıştır. Şüphesiz ABD'nin 1960'lı yıllara kadar İsrail'le stratejik bir ittifak içinde görünmek istememesinde, İsrail'e silah sağlamanın bölgesel çıkarlarına zarar verme ihtimali etkili olmuştu. Zira ABD, İsrail'in temel silah tedarikçisi olması halinde Orta Doğu'daki Arap ülkeleri üzerindeki nüfuzunun azalacağından ve bu ülkelerin Sovyetler Birliği'ne yönelmesinden çekinmekteydi. Böylesi bir durumun ise, Soğuk Savaş şartlarında ABD'nin hem bölgesel hem de küresel denklemdaki pozisyonunu

⁷⁰ Gerçi Phantomların satışı Mısır ve Suriye ile farklı kanallar üzerinden ilişki kurmaya çalışan ABD yönetimi tarafından bir süreliğine ertelenecektir. Bkz. Miglietta, a.g.e., s. 140.

⁷¹ Sorley, a.g.e.,s. 81.

⁷² A.g.e., ss. 86-88.

zayıflatacağı düşünülmekteydi. Bununla birlikte ABD, İsrail'in Avrupa ülkelerinden gelişmiş silah almasına aracılık etmiş ve zımnî destek sağlamıştır.

İsrail'in silahlanmasında ABD'nin rolünün artması, 1962'de İsrail'e Hawk füzelerini satmaya karar vermesiyle söz konusu olmuştur. Hawk türü füzeler, savunma karakteri ağır basan karadan havaya füzeler olsa da bu silah paketi, Orta Doğu'nun silahlanma tarihinde yeni bir dönemin başlamasına neden olmuştur. ABD'nin, Hawk füzelerini satmasıyla değişen İsrail'e yönelik silah politikasında, Arap ülkelerinin tepkisini çekmeden bölgesel dengede Sovyetlere karşı pozisyonunu güçlendirmek ve İsrail üzerinde nüfuz oluşturarak bölgesel politikalarda daha rahat bir hareket alanına sahip olmak gibi düşünceler önemli rol oynamıştır. Amerikan yönetimi aynı zamanda iç politikasındaki baskıları da bir süreliğine dizginlemiştir. Ancak Kennedy döneminde gerçekleşen Hawk füzelerinin satışıyla, İsrail'e yönelik beklentilerinin gerçekleştiğini söylemek güçtür. Nitekim füze satışının 1962 yılının Eylül ayında kamuoyuna açıklanmasından sonra İsrail, Ürdün'de çıkan karışıklıklar ve radikal rejimlerin faaliyetlerinin artmasını gerekçe göstererek Filistin sorununda barışa yanaşmamış ve silah alımında pazarlık konusu olan nükleer tesislerinin denetimine yanaşmamıştır.

Füzelerden sonra ABD'nin İsrail'e M-48 tipi tankları ve ardından da Skyhawk tipi savaş uçakları satması, iki ülke arasında gerçekleşen silah alış verişinin taktik değil stratejik bir ilişki haline geldiğini göstermiş ve İsrail'in en temel silah kaynağı, artık ABD olmuştur. Bu bağlamda ABD, İsrail'in bölgedeki askeri üstünlüğünü korumak için gerektiğinde kendi aktif kullanımında olan silah sistemlerinin İsrail'e satışına bile onay vermeye başlamıştır. Ayrıca ABD'den İsrail'e doğrudan dördüncü büyük transferi olan Phantom savaş uçaklarının satışı da iki ülke ilişkisinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Zira Phantomlara göre daha az gelişmiş silahların satışında bile çeşitli şartlar öne sürerek İsrail'in politikalarını etkilemeye ve bölgesel gelişmeleri kontrol altında tutmaya çalışan Amerikan yönetimi, önkoşulsuz Phantom satışıyla bu politikayı değiştirmiştir.

Altı Gün Savaşı sonrasında İsrail'e yönelik Amerikan silah transferleri dikkate alındığında, ABD'nin tek taraflı olarak İsrail'in askeri üstünlüğü politikasını uyguladığı görülmektedir. Bu politikanın askeri yardım boyutunda da yansımaları olmuştur. Örnek olarak, 1946-1967 yıllarını kapsayan 21 yıllık dönemde ABD, İsrail'e toplam olarak 149.4 milyon dolarlık silah satışı ve askeri yardımda bulunmuşken; Altı Gün Savaşı sonrasında değişen politika sonucunda sadece 1968 ve 1969 yıllarında 1946-67 döneminden daha fazla (218.4 milyon dolarlık) silah satışı ve askeri yardımda bulunmuştu. Bir diğer ifadeyle, 1946-1972 yılları arasında İsrail'e toplam olarak yaklaşık 1.763 milyar dolarlık silah satan ABD, bu satışların yüzde 90'ından fazlasını (1.617 milyar dolarını) son beş yıl içinde yapmıştır.

1960'lı yıllara kadar İsrail'in Orta Doğu'daki Amerikan çıkarlarına zarar vermemesi için bu ülkeye doğrudan gelişmiş silah satışına yanaşmayan ABD, başta Fransa olmak üzere İsrail'in diğer Batı Bloğu ülkelerinden silah almasını örtülü olarak desteklemiştir. 1960'lı yılların başında bir adım daha ileri giderek İsrail'e önce savunma amaçlı silahlar satmaya başlayan ABD, Altı Gün Savaşı öncesinde saldırı amaçlı silahlar satmaya başlamıştır. Altı Gün Savaşı'nın ardından, silah ilişkisini daha da geliştiren ABD, artık İsrail'in üstünlüğü politikasını izlemeye başlamış ve İsrail'in tek silah tedarikçisi olmuştur. Bu noktada, yansımaları günümüze kadar etkili olan ABD'nin İsrail'in silahlanmasındaki rolü, 1973 Savaşı sırasında kendisini iyiden iyiye hissettirmiştir. Zira 1973 Savaşı sırasında ABD'nin İsrail'e yönelik silah akışı olmasaydı günümüzde oldukça farklı bir Orta Doğu güç dengesiyle karşılaşılabilirdi. Bu bağlamda İsrail'in bu savaşta savunma pozisyonundan saldırı pozisyonuna geçmesinde savaş sırasındaki Amerikan silah yardımlarının önemli rolü olmuştur.

ABD ile İsrail arasında 1973'e kadar siyasal alanda ve özellikle silahlanma alanında şekillenen stratejik ilişki, sadece Soğuk Savaş döneminde değil; Soğuk Savaş sonrası dönemde de sürdürülmektedir.

Kaynakça

- BEN-ZVI, Abraham. **John F. Kennedy and the Politics of Arms Sales to Israel**, London, 2002.
- BEN-ZVI, Abraham. **Lyndon B. Johnson and the Politics of Arms Sales to Israel: In the Shadow of the Hawk**, London, 2004.
- CIA, **Major Directions in Soviet Military Assistance**, Intelligence Memorandum, ER IM 69-61, May 1969.
- DRUKS, Herbert. **The Uncertain Friendship: The U.S. and Israel from Roosevelt to Kennedy**, New York, 2000
- FAS, **Public Law 480, Food For Progress and Section 416(b)**, <http://www.fas.usda.gov/excredits/FoodAid/Title%201/pl480ofst.html>, (e.t. 23.10.2010).
- HAHN Peter L., **Caught in the Middle East: U.S. Policy Toward the Arab-Israeli Conflict, 1945-1961**, North Carolina, 2004.
- HOYT, Timothy D. **Military Industry and Regional Defense Policy: India, Iraq, and Israel**, New York, 2007.
- KLARE, Mike. "U.S. Arms Sales & Military Aid to the Middle East", **MERIP Reports**, Volume 30, Issue 30, August 1974, ss. 12-25.
- LITTLE, Douglas. "The Making of a Special Relationship: The United States and Israel, 1957-68", **International Journal of Middle East Studies**, Vol. 25, No. 4, November 1993, ss. 563-585.
- MARK, Clyde R. **Israel: U.S. Foreign Assistance**, Congressional Research Service (CRS), 26 April 2005.
- MIGLIETTA, John P. **American Alliance Policy in the Middle East, 1945-1992: Iran, Israel, and Saudi Arabia**, Maryland, 2002.
- RODMAN, David "Armored Breakthrough: The 1965 American Sale of Tanks to Israel", **Middle East Review of International Affairs**, Vol. 8, No. 2, June 2004, ss. 1-15
- RODMAN, David. **Arms Transfer to Israel: The Strategic Logic Behind American Military Assistance**, Sussex, 2007.
- SIPRI Arms Transfers Database, **Israel: Transfers of major conventional weapons: sorted by supplier. Deals with deliveries or orders made for year range 1950 to 1956**, 14 May 2008.
- SIPRI Arms Transfers Database, **Israel: Transfers of major conventional weapons: sorted by supplier. Deals with deliveries or orders made for year range 1950 to 1960**, 14

May 2008.

SIPRI Arms Transfers Database, **Israel: Transfers of major conventional weapons: sorted by supplier. Deals with deliveries or orders made for year range 1957 to 1967**, 14 May 2008.

SIPRI Arms Transfers Database, **Israel: Transfers of major conventional weapons: sorted by supplier. Deals with deliveries or orders made for year range 1967 to 1974**, 15 July 2008.

SIPRI Arms Transfers Database, <http://www.sipri.org/databases/armstransfers>

SORLEY, Lewis. **Arms Transfers Under Nixon: A Policy Analysis**, Kentucky, 1983.

SPIEGEL, Steven L. **The Other Arab-Israeli Conflict: Making America's Middle East Policy, from Truman to Reagan**, Chicago, 1986.

TACKNEY, Cathy. "Dealing Arms in the Middle East. Part II: Israel and Egypt Since 1968", **MERIP Reports**, No. 9. May - June 1972, ss. 18-28.

TIBI, Bassam. **Conflict and War in the Middle East: From Interstate Conflict to New Security**, Second Edition, New York, 1998.